Kantor, Petr

Omacuri: tradiční kulturní událost v moderním Japonsku

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Q, Řada teatrologická. 2002, vol. 51, iss. Q5, pp. [35]-41

ISBN 80-210-2986-2
ISSN 1214-0406

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/114485
Access Date: 25. 02. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

SBORNÍK PRACÍ FILOZOFICKÉ FAKULTY BRNĚNSKÉ UNIVERZITY
STUDIA MINORA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS BRUNENSIS
Q 5 / 2002

PETR KANTOR

OMACURI: TRADIČNÍ KULTURNÍ UDÁLOST V MODERNÍM JAPONSKU

Úvod

Studie se zabývá často diskutovaným problémem, zdali v technologicky rozvinuté společnosti může najít oprávněné místo kognitivní symbolika a kulturní tradice. Zároveň pohlíží na nedořešený problém koexistence tradičních hodnot v kontextu globalizačního procesu. Jako příklad, na kterém je demonstrován význam a síla kulturních tradic v kontextu moderního podnikání a globalizačních tendencí, je vybrán japonský druh tradičního festivalu označovaný jako „omacuri".

Systém omacuri

Omacuri je pojmenování pro komplexní síť událostí a vztahů, které se v průběhu roku konají po celém Japonsku. Omacuri představuje jakýsi druh festivalu, jenž v sobě zahrnuje nejrůznější komponenty, jako jsou například rozličná procesí, divadelní představení, rituály, průvody, prezentace apod. Různorodost elementů tvořících japonské omacuri má své vysvětlení v tisícileté otevřenosti systému, jenž do sebe absorboval nově příchozí podněty. Fenomén omacuri se považuje za jeden z klenotů japonského kulturního bohatství. Představuje ojedinělý systém, de facto ideální příklad tradičního japonského kulturního systému. Ročně se jej účastní milióny Japonců, kteří dychtí po životním prostoru, kde se tradice a moderní technologie symbolicky integrují.

Nástin historického vývoje omacuri umožňuje pochopit jeho adaptibilní charakter poddávat se obsahovým a formálním změnám, jež, jak se zdá, zintenzivňují jeho atraktivnost. Omacuri tudíž není uchováváno jako muzejní záležitost, nýbrž svým specifickým způsobem reaguje na současné potřeby společnosti. Tradiční elementy koexistují po boku nových, aniž by docházelo k dezorganizaci, která by změnila podstatu celého systému.

Geneze omacuri

Pro určení faktického původu omacuri neexistují písemné dokumenty. Vznik omacuri se proto odvozuje z animálních rituálů původního japonského náboženství šintó. Charakteristickým prvkem šintoismu je skutečnost, že své učení nezakládá na sakrálních písemnostech, jak je tomu v případě jiných náboženských systémů (např. v křesťanství je preskriptivním textem Bible, v judaismu Talmud, v islámu Korán apod.). V tom, že se šintoismus nedá regulovat exegezním procesem, textovou interpretací, nacházíme linii, kterou objevujeme i u omacuri. Šintoismus i omacuri mají spíše spontánní charakter nežli charakter předpisový, preskriptivní. Tato linie je umocňována i tím, že šintoismus a potažmo omacuri nejsou restringovány žádnou centrální autoritou, jakou je například Vatikán v případě katolické církve. Omacuri de facto funguje na principu decentralizace. Od tradičních událostí, které se konaly například v českých zemích pod záštitou katolické církve, se omacuri odlišuje tím, že jeho obsahová náplň je závislá na individuálních složkách obyvatel neboli na aktérech událostí. To umožňuje každé komunitě vytvářet vlastní pravidla, ve kterých se mnohem volněji odrážejí regionální zvláštnosti a jedinečnost manažerského úsudku.

Ačkoliv je japonské omacuri spjato s náboženským elementem, podobně jako je tomu v Evropě v případě poutních procesí, odlišuje se od těchto festivalových struktur svojí otevřeností. Prostor pro individuální tvořivost, který vznikl volností ve striktním náboženském světě v evropských podmínkách, analyzoval významný německý sociolog Max Weber na příkladu protestantské etiky, jíž vysvětloval počátky rozvoje kapitalismu. Paralelu nacházíme i v japonském prostředí. Omacuri se nestalo činitelem konzervujícím náboženské a rituální struktury, které se v neměnné podobě opakují po staletí, ale je dynamickým produktem sociálních sil, proměňujících se v závislosti na potřebách japonské společnosti. Pro tuto otevřenost struktury se omacuri stává velmi zajímavou událostí pro podnikatelskou sféru, o níž budeme pojednávat později.

Ve svých počátcích bylo omacuri napojeno především na zemědělský život, který byl dominantní činností obyvatel Japonska. Hlavní roli zde hrála období před sklizní a po ní, jejichž hlavní součástí byly takové rituály, jako např. poděkování bohům za ochranu polí a prosba za bohatou úrodu. Ve své podstatě japonské náboženské rituály vykazují podobné univerzální rysy, jaké je možno nalézt i v jiných dávnověkých agrárních kulturách.[1] Mezi festivaly, které přesahují tisíciletou tradici, řadíme Fudžimori-no Taasobi, který se koná v oblasti Šizuoky (17. března). Je charakteristický svými dvaceti sedmi tanci. Každý z nich znázorňuje jednu ze zemědělských činností v průběhu roku. V prefektuře Čiba je známo omacuri Katori-džingú Otauesai (koná se první sobotu nebo neděli v dubnu), kde ženy zvané taué-onna[2] představují sklízení úrody rýže. Mezi omacuri, která se oslavují po sklizni, jsou nejznámější Onda Macuri v oblasti

1 Viz Eliade, Mircea: *Rites and Symbols of Initiation: The Mysteries of Birth and Rebirth.* Woodstock 1995.

2 Ženy sklízející rýži.

Kumamoto (28. července). Typickým rysem jsou bíle oděné ženy, tzv. unari, nesoucí v průvodu polední jídlo bohům. V oblasti Hirošimy probíhá omacuri zvané Mibu-no Hana Taué (první neděli v červenci), v němž se prezentují písně zpívané v době sklizně.

V průběhu historického vývoje japonské společnosti se omacuri značně diverzifikovalo. To znamená, že už nebylo spjato výlučně se zemědělskou produkcí, ale odráželo také postupný rozmach řemeslné výroby. Například Hamamacu Macuri, konající se začátkem května v Šizuoce, je typickou přehlídkou řemeslné výroby. Pravidelně se zde představují řemeslníci, kteří speciálně pro tuto událost zhotoví co možná největšího a nejdokonaleji ovladatelného papírového draka. Ten se v minulosti stal dokonce pragmatickým přínosem pro oblast vojenství, protože byl schopen vynést pozorovatele do velké výšky, aby tento mohl podat zprávu o poloze nepřátelského vojska.

Díky své strukturální otevřenosti byly původní japonské náboženské rituály od období Heian (794–1185) obohaceny o různé obřady a ceremoniály, které přicházely z Číny společně s buddhismem a konfucianismem. Tak začínala mít omacuri honosnější nádech. V průběhu 13. století se začala omacuri konat pod záštitou císařského dvora, posléze se formalizovala a stala se každoročním zvykem například v bývalém císařském městě Kjótu, kde měla za úkol zajistit a posvětit bohatství státu a císařského rodu. Gion Macuri v Kjótu tak nabylo předního významu mezi japonskými omacuri. Trvá po celý červenec a jeho největší událostí je tzv. džamahoko-džunkó, která připadá na 17. července. „Džama" jsou povozy ohromných rozměrů, které váží přes jednu a půl tuny a jsou taženy skupinou deseti až dvaceti lidí. Střechy těchto povozů jsou pokryty cedrovými větvemi a ozdobeny rituálními figurkami a rozmanitými dekoracemi. V současné době se užívá čtyřiadvacet takových povozů. „Hokko" jsou ještě větší, asi dvacet metrů vysoké a deset tun těžké vozy o přibližně dvoumetrovém průměru kol. Sedm těchto vozů společně s dvaceti čtyřmi povozy tvoří průvod džamahokko-džunkó. Všechny vozy jsou bohatě vyzdobeny a symbolizují bohatství japonského císařství. Zároveň však tím demonstrují sílu a vytrvalost císařových poddaných, kteří vozy táhnou, a takto mají odradit případné útoky nepřátel.

Období Sengoku (1467–1573) bylo válečnou érou hrdinných vůdců a slavných bitev. Na jejich oslavu se po celém Japonsku začala konat omacuri. Jedním z nejslavnějších vůdců tohoto období byl Uesugi Kenšin.[3] Snil o sjednocení Japonska pod svou vládou, ale zemřel v průběhu tažení na Kjóto, tehdejší hlavní město. V prefektuře Jamagata se každoročně koná Uesugi Matcuri (29. dubna – 3. května), oslavující jeho hrdinské činy. Provádí se rekonstrukce dramatických bitev, a to zejména bitev u Kawanakadžima. Ty zobrazují nekonečné souboje mezi Uesugi Kenšinem a jeho nepřítelem Takedou Šingena. Bitvy trvaly po dobu dvanácti let a skončily až po smrti svých hlavních velitelů.

3 Uesugi Kenšin byl legendární generál známý tím, že se řídil asketickými principy.

V průběhu období Edo (1600–1868), kdy moc ve státě přešla do rukou šogunátu, se objevil nový typ omacuri. Jeho funkcí bylo oslavovat a legalizovat vojenskou správu Japonska a s ní i společenskou třídu rytířských válečníků, tzv. samurajů. Omacuri tohoto typu jsou velmi podobné císařským omacuri, avšak s tím rozdílem, že jejich součástí bývají nejrůznější soutěže dovedností. Typickým příkladem je omacuri Curugaoka-hačimangú reitaisai (14.–16. září), které se koná v oblasti Kanagawy, kde jezdci na pádících koních střílí do terče.

V období mezi dvěma světovými válkami se z omacuri stal nástroj japonského nacionalismu. Tehdejší militaristické Japonsko zneužívalo omacuri k rasistické nadřazenosti a k ospravedlnění japonské koloniální politiky, namířené protikorejsky a protičínsky. Omacuri tak nabylo negativního politického charakteru. S porážkou Japonska v druhé světové válce omacuri ztrácí na společenském významu, a dokonce je v některých případech i zakázáno. Avšak již začátkem padesátých let některé vesnické komunity začínají tradice omacuri oživovat. Prvky extrémního nacionalismu byly nutně odstraněny a organizátoři omacuri spíše zdůrazňovali regionální a historické zvláštnosti. Tak se omacuri posléze vrátilo ke svému odkazu a pokračovalo ve svém vývoji tentokrát již v blízkém vztahu k moderní technologii. Není tudíž divu, že se v současném omacuri odráží i populární rozvoj robotizace. Typickým příkladem je nedávno vzniklé Cukuba macuri, kde se účastníkům představuje průvod robotů.

Jak je patrné, japonské omacuri má za sebou velmi bohatou genezi, pro kterou je charakteristický spirálovitý průběh. Obsahuje v sobě tradici prvotního zemědělství, dokonalé řemeslné práce, vytříbeného císařského prostředí, stejně jako tradici samurajských bojovníků anebo oslav národního hrdinství či dokonce významové znaky moderní technologické velmoci. Všechny tyto etapy proměn a funkcí omacuri dnes vedle sebe harmonicky existují v symbiotickém svazku. Jak vidíme, omacuri bylo užíváno v různých dobách ke komunikaci s nadpřirozenými silami, k vytvoření anebo posílení interpersonálních vztahů, ke zformování a uchovávání kolektivní identity, k posílení osobní prestiže, ale i pro politické ambice, k potvrzení autority místní elity anebo k uvolnění společenského napětí skrz katarzní spotřebu lidské energie.

Omacuri jako stimulace místního rozvoje

Stručný přehled historických proměn omacuri naznačuje, že systém omacuri byl vždy chápán v širším kontextu jako multifunkční událost. V procesu aplikace moderních ekonomických principů může omacuri posloužit jako vhodný model využití tradičního kulturního systému ke stimulaci místního rozvoje. Příkladem úspěšné aplikace této funkce je případ z poloviny osmdesátých let. Tehdy skupina lidí jak z vládních institucí, a to zejména z ministerstva dopravy a místního rozvoje, tak z institucí podnikatelských, především z cestovních kanceláří, počala diskutovat o možném potenciálu omacuri, který by mohl zatraktivnit některé doposud nerozvinuté oblasti země. Podpora ministerstva a snaha po praktickém uplatnění výše uvedené funkce omacuri směřovala k tomu, že

v průběhu několika let se omacuri koncipovalo jako ekonomická hodnota, která by se mohla stát součástí každého strategického plánu japonské firmy.

Proti tomuto utilitárnímu trendu vystoupila hlavně náboženská obec, jež v omacuri zdůrazňovala pouze jeho sakrální aspekt. Proto v některých oblastech docházelo k častým názorovým střetům mezi těmi, kteří zdůrazňovali užití tradice k propagaci turismu, a těmi, kteří trvali na zakonzervování omacuri jako náboženské záležitosti nemající podléhat komercializaci. Nakonec převážila tvrzení, že pouhé následování modelů minulosti by limitovalo subjektivitu a kreativitu omacuri, podporovanou samotnou jeho genezí. Ta jednoznačně vypovídá o tom, že absorbování nových forem a zavádění nových přístupů má na omacuri pozitivní vliv. Hirojuki Hašimoto to vyjádřil slovy: „Pokud budeme dělat omacuri tak, jak se dělalo v dávných časech, postupně zhyne."[4]

Proto by lidé prezentující myšlenku komercializace omacuri neměli být chápáni jako jedinci, kteří jednoduše chtějí z omacuri osobně těžit. V mnoha případech jim upřímně jde o zajištění perspektivní budoucnosti města nebo vesnice. „A pokud má omacuri zůstat živou částí komunity, musí flexibilně odpovídat na její současné potřeby."[5] A tím odpovídat na nové požadavky moderní japonské společnosti.

Případ japonské národní železnice

Například v průběhu osmdesátých let japonská národní železnice (Japan National Railroad) uspořádala masivní kampaň nazvanou Poznávejte Japonsko!. Cílem bylo povzbudit domácí turismus a přesvědčit občany o výhodách užívání železniční sítě. Železniční propagace byla zacílena na „pozápadněnou" městskou společnost a naléhala na ni, aby znovu objevovala kulturní bohatství Japonska během cestování vlakem. Podporována tvrzením renomovaného folkloristy a etnografa Janagity Kunioho zobrazovala tato kampaň japonskou venkovskou krajinu jako starověký depozitář národní tradice.[6] Stačilo tedy jen vstoupit do vlaku a ten cestujícího přemístil do dávné doby, kde se vše zdá být prosté a kde se vede smysluplnější a přirozenější způsob života. Místní omacuri bylo prvořadým kandidátem pro tento druh image. Se svým komunálním étosem, dynamickými folklórními produkcemi a uctíváním mysterických duchů předků se omacuri stalo nejdůraznějším zvoláním, které milióny Japonců přivádělo ke kořenům jejich vlastní kultury. Účastnit se omacuri se pro městské masy stalo „sentimentální" poutí, na které hledaly spirituální a emociální příslušnost, kte-

4 Hashimoto, Hiroyuki: *Hozon to Kankó no Hazama de: Minzoku Geinó no Genzai (Mezi zakonzervováním a turismem: Současný stav folklórního umění).* Tokyo 1996, s. 186. (vlastní překlad)

5 Schnell, Scott: *The Rousing Drum. Ritual Practice in a Japanese Community.* Honolulu 1999, s. 290. (vlastní překlad)

6 Viz Ivy, Marylin: *Discourses of the Vanishing: Modernity, Phantasm, Japan.* Chicago 1995, s. 29-65.

rou nenalézaly ve svých vlastních životech,[7] jak ve své knize píše profesorka antropologie Jennifer Robertson.

Pragmatické využití omacuri v podnikové strategii Japonské národní železnice podpořilo nejen železnici samotnou, ale v konečném důsledku rozvinulo i samotný rozsah tradičního omacuri, které vlivem zvýšeného zájmu prohlubovalo své aktivity. Tento případ dovoluje předpokládat, že tradici můžeme chápat jako kapitál, který může hrát jednu z klíčových roli při dosažení atraktivnosti dané lokality. Může se tak stát prostředkem turistického průmyslu pro zvýraznění unikátnosti a specifičnosti daného místa a jednoznačně a nezaměnitelně se profilovat ve vztahu k okolí.

Význam omacuri ve vztahu ke globalizaci

„Svět, v němž budeme v tomto právě začínajícím století žít, bude méně rozmanitý a bude v něm méně místního koloritu, než bývalo."[8] Tak vyjádřil svoji pesimistickou vizi budoucnosti peruánský spisovatel Mario Vargeas Llosa. Avšak příklad omacuri dokazuje, že prognostika podobného druhu nemusí dojít svého naplnění. Právě naopak. V globalizovaném světě to bude především místní kolorit, který se stane vyhledávaným produktem.

Globalizace proto nemusí být nepřítelem místní kultury, ale může zcela paradoxním způsobem vytvořit prostor pro znovuzrození malých místních kultur, a to zejména tam, kde je místní kulturní systém respektován a otevřen novým změnám. Slavnosti, kroje, obyčeje, obřady, rituály a náboženství nemusí z našeho života vymizet, pokud se dynamicky přizpůsobí novým požadavkům společnosti. Vždyť myšlení, které spočívá na statické představě o kulturních systémech, nemá žádné historické opodstatnění, jak to vidíme na příkladu omacuri. Podstatou vývoje kulturních systémů je jejich střet a proces permutačních změn. Které kulturní systémy kdy zůstaly neměnné v toku času? Řecko v pátém století před Kristem, Florencie patnáctého století nebo Paříž století devatenáctého, to jsou místa, která se stala mohutným zdrojem pokroku evropské civilizace. Právě v těchto místech se střetávaly rozdílné kulturní systémy a prolínaly se rozdílné kulturní tradice. To vše dovoluje jedincům vidět snadněji nové kombinace myšlenek. Japonsko zažilo obdobný proces kulturní proměny: konfrontaci s jinou koncepcí vědeckého myšlení, životního stylu. Tato konfrontace přinesla později neobvyklý rozvoj, který vedl k přerodu feudálního zřízení ve zřízení kapitalistické. Vypovídajícím příkladem jsou i Spojené státy americké. I ony díky kumulaci rozdílných kultur prorazily například na samotný vrchol moderní vědy.

---

7 Robertson, Jennifer: *Hegemonic Nostalgia, Tourism, and Nation-Making in Japan*, in: *Japanese Civilization in the Modern World IX: Tourism no.38.* Osaka 1995, s. 92-93.

8 Llosa, Mario: *Globalizace, to je kultura svobody.* Praha 2001.

Závěr

Myšlenku ekonomické hodnoty kulturních systémů přednesl i harvardský profesor ekonomie a filozofie, nositel Nobelovy ceny za ekonomii Amartya Sen. Ten ve svých vědeckých pracích zdůraznil závažnost ekonomické hodnoty připisované kulturnímu systému jako jedinečnému kapitálu. V tomto kontextu má model omacuri tu přednost, že názorně vystihuje propojení tradičních kulturních hodnot s progresivním technologickým pokrokem.

Cílem této práce je poukázat na širší aplikaci poznatků z tradičních kulturních systémů. Na případu omacuri poukazuje na možnou symbiózu etnologie, teatrologie a ekonomických věd, která vede ke prospěchu uchování a dalšího rozvoje tradičních kultur. Díky tomuto pojetí nachází tradiční kultura v moderní společnosti své nové významové a nepostradatelné místo.

Tento případ je přitažlivý i pro české prostředí. Bezpochyby se nabízí modifikovatelná implementace některých principů tohoto japonského přístupu. A to zejména akceptování a aplikace tradičního kulturního systému jako kulturního aktiva podnikání uplatňovaného například v procesu tvorby image. Nezřídka se totiž v případě českého prostředí stává, že společenský význam i hospodářská hodnota tradičních kulturních systémů bývá degradována na úroveň jakéhosi lokálního folklóru, který se v podmínkách globalizačních procesů domněle přežil. Teoretici kultury opomíjejí další rozvoj tradičních kulturních systémů a mnohdy jen usilují o jakési konzervující uchování tradice, které nerespektuje potřeby moderní společnosti. Případ omacuri, ve kterém došlo k úspěšnému propojení tradice a moderních potřeb společnosti, může dobře posloužit jako model pro české prostředí.

OMATSURI: TRADITIONAL CULTURAL EVENT IN MODERN JAPAN

The present study tries to show to what exctent the system of cognitive symbolism and cultural traditions could be effectively employed as a significant functional constituent in business enterprise. On the example of Japanese *omatsuri*, the Japanese equivalent of a complex folk festival, the author attempts to demonstrate the inherent viability of the traditional cultural system to function as a comprehensive agent stimulating a local economic development and a harmonious network of interpersonal relationships. He argues that the continous process of globalization generates in the technologically advanced society rather propitious conditions for the revival of local cultural uniqueness and creation of local image. The concrete example of the Japanese *omatsuri* indicates, that the system of traditional cultural values can serve as an immensely rich source of creative and innovative ideas and as a feasible model for producing a new economic value. The author assumes that the organizational principle of the Japanese omatsuri is especially pertinent to the present Czech business management which tends to underestimate the global economic potential of local cultural traditions.